

પ્રવચન નં. ૨૪૯ ગાથા-૧૭૨, શ્લોક-૧૧૬ રવિવાર, જેઠ સુદ ૧૪,

તા. ૧૦-૦૬-૧૯૭૯

આ 'સમયસાર' ૧૭૨ ગાથા. ટીકા. શું ચાલે છે ? 'આસ્રવ અધિકાર'.

આસ્રવ - મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ એ પાંચ આસ્રવ છે. અહીંયાં જ્ઞાનીને શેનો આસ્રવ છે ? અને કયો આસ્રવ નથી તેનો ખુલાસો કરે છે. ટીકા.

'ખરેખર જ્ઞાની છે...' જ્ઞાનીનો અર્થ, આત્મા પરદ્રવ્યથી તો ભિન્ન છે અને શુભ-અશુભ ભાવ, એનાથી ભિન્ન છે અને વર્તમાન જે એક સમયની પર્યાય છે તેની દૃષ્ટિ જ્યારે અભેદ ઉપર જાય છે, જ્યાં ગુણ-ગુણીના ભેદ પણ નથી. અખંડ, અભેદ ચૈતન્ય વસ્તુ પરમાત્મ સ્વરૂપ જ આત્મા છે. એ ઉપર દૃષ્ટિ જઈને આત્માનું જ્ઞાન અને આત્માનું સમકિત દર્શન થાય છે તો તેની સાથે આત્માનો અતીન્દ્રિય સ્વાદ અનુભવમાં પણ આવે છે ત્યારે જ્ઞાની, સમકિતી કહેવામાં આવે છે. જ્ઞાની કહો કે સમ્યક્દૃષ્ટિ કહો, તેને 'ખરેખર જ્ઞાની છે તે(ને), બુદ્ધિપૂર્વક (ઈચ્છાપૂર્વક) રાગદ્વેષમોહરૂપી આસ્રવભાવોનો તેને અભાવ...' છે. એને પુણ્ય-પાપના ભાવને કરવાની ઈચ્છા નથી, રુચિ નથી, રુચિ છે નહિ.

સમ્યક્દૃષ્ટિ થયો તો તેની રુચિ તો આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદની રુચિ છે. એ આનંદને વૃદ્ધિ કરવી એવી રુચિ છે. ધર્મ - આત્મજ્ઞાન થયું, સમ્યગ્દર્શન (થયું) તો પુણ્ય-પાપના ભાવ અને મિથ્યાત્વ ભાવ, તેની ધર્મીને રુચિ નથી. આહા..હા...! ધર્મીને સમ્યગ્દર્શનમાં રુચિ પોતાનું પૂર્ણ પરમાત્મ સ્વરૂપ, એ તરફની દૃષ્ટિ છે અને એની રુચિ છે. એવા વાસ્તવિક જ્ઞાનીને બુદ્ધિપૂર્વક, રુચિપૂર્વક કે ઈચ્છાપૂર્વક રાગ-દ્વેષ-મોહના આસ્રવ ભાવનો અભાવ છે. મિથ્યાત્વ અને મિથ્યાત્વની સાથે અનંતાનુબંધીના રાગ-દ્વેષ, તેનો તો તેને અભાવ છે. ઝીણી વાત છે, ભાઈ !

તેથી 'નિરાસ્રવ જ છે.' પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય પૂર્ણ આનંદ, પૂર્ણ જ્ઞાન, પૂર્ણ શાંતિ, પૂર્ણ વીતરાગ સ્વરૂપી પ્રભુ, એની દૃષ્ટિ અને અનુભવ થયો તો એ સંબંધી જ્ઞાનીને મિથ્યાત્વ અને મિથ્યાત્વ સંબંધી જે રાગ-દ્વેષ, તેને છે નહિ. એ અપેક્ષાએ (કહ્યું કે તે) 'નિરાસ્રવ જ છે.' નિરાસ્રવ એ અપેક્ષાએ કહેવામાં આવે છે. આ..હા...!

'પરંતુ ત્યાં એટલું વિશેષ છે કે...' જ્ઞાની - ધર્મી જીવ પણ, પોતાનો આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય પરિપૂર્ણ વીતરાગમૂર્તિ, તેનો અનુભવ દૃષ્ટિ થઈ 'તે જ્ઞાની જ્યાં સુધી જ્ઞાનને સર્વોત્કૃષ્ટ ભાવે દેખવાને...' આત્માને સર્વોત્કૃષ્ટ ભાવે દેખવાને. જ્યાં સુધી સર્વોત્કૃષ્ટ ભાવથી દેખતો નથી. કાલે પરમઅવગાઠ શ્રદ્ધા લીધી હતી. ૧૪૪માં આવે છે ને ? જ્યાં સુધી પૂર્ણ દેખતો નથી ત્યાં સુધી, ૧૪૪માં પાઠ એવો છે. જ્યાં સુધી આત્મા પૂર્ણ સ્વરૂપ દેખતો નથી અથવા

દેખવાનો અર્થ કે શ્રદ્ધા કરતો નથી, એવો ૧૪૪માં પાઠ છે.

આ..હા...! પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય દ્રવ્ય સ્વભાવ, જ્યાં સુધી દેખતો નથી અર્થાત્ શ્રદ્ધાતો નથી. પાઠ તો દેખતો નથી, એમ છે. પછી અર્થકારે શ્રદ્ધા (કર્યો છે). કોઈ વાર દેખવાના અર્થમાં શ્રદ્ધા પણ આવે છે અને શ્રદ્ધાના અર્થમાં કોઈ વખતે દેખવું પણ આવે છે.

‘ત્યાં એટલું વિશેષ છે કે-તે જ્ઞાની...’ ધર્મી જીવ. આત્મજ્ઞાન થયું, સમ્યગ્દર્શન થયું, મિથ્યાત્વ ને અનંતાનુબંધી વિકારનો નાશ થયો એટલો આસ્રવ તો એને આવતો નથી. પણ જ્યાં સુધી જ્ઞાન નામ આત્માને... આહા..હા...! જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, એમાં પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પ, રાગ પણ છે નહિ. એવી ચીજને - આત્માને ‘સર્વોત્કૃષ્ટ ભાવે દેખવાને,...’ ઉત્કૃષ્ટ ભાવે દેખવાને એટલે કેવળજ્ઞાન જ્યાં સુધી થતું નથી ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ ભાવે દેખતો નથી.

‘સર્વોત્કૃષ્ટ ભાવે દેખવાને, જાણવાને અને આચરવાને અશક્ત વર્તતો થકો...’ ધર્મી જીવ સમ્યગ્દર્શન થયું તોપણ ભગવાન પૂર્ણ સ્વરૂપ છે તેને પૂર્ણ રૂપે દેખવું, જાણવું, આચરવું એ અશક્ય છે. સમકિતી જઘન્ય દશામાં છે, નીચલી દશામાં છે એ કારણે પૂર્ણ રૂપે આત્માને શ્રદ્ધવો, દેખવો, જાણવો અને આચરણ કરવાને અશક્ત છે. આ..હા...! આવી વાત છે.

‘જઘન્ય ભાવે જ જ્ઞાનને...’ એટલે આત્માને. નીચલા દરજ્જામાં ચોથે, પાંચમે આદિ ગુણસ્થાનમાં ‘જઘન્ય ભાવે જ જ્ઞાનને...’ એટલે આત્માને ‘દેખે છે, જાણે છે અને આચરે છે...’ આહા..હા...! ધર્મની ત્યારે શરૂઆત થાય છે કે, આત્મા નિર્વિકલ્પ વસ્તુ છે, જેમાં શુભરાગનો પણ અભાવ છે અને જેમાં વર્તમાન એક સમયની પર્યાય છે, તેનો પણ તેમાં - વસ્તુમાં અભાવ છે. એવી વસ્તુની અનુભવદષ્ટિ અને જ્ઞાન, આચરણ - સ્વરૂપાચરણ આનંદ આવ્યો તો એટલા પ્રકારના મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીના આસ્રવ નથી. એ અપેક્ષાએ એને નિરાસ્રવ કહીએ. એ અપેક્ષાએ નિરાસ્રવ કહીએ. પણ જ્યાં સુધી પૂર્ણ દેખવું, જાણવું, આચરવું નથી ત્યાં સુધી પૂર્ણ નિરાસ્રવી નથી. આહા..હા...! છે ?

‘જઘન્ય ભાવે જ જ્ઞાનને દેખે છે, જાણે છે અને આચરે છે ત્યાં સુધી તેને પણ, જઘન્ય ભાવની અન્યથા અનુપપત્તિ...’ જો જઘન્ય ભાવ ન હોય તો આસ્રવભાવ ન હોય તો જઘન્ય ભાવ છે. જઘન્ય ભાવ છે તો રાગ-દ્વેષનો આસ્રવ પણ છે. જઘન્ય ભાવ ન હોય, ઉત્કૃષ્ટ ભાવ હોય તો રાગ-દ્વેષ ભાવ જ ન હોય. અસ્થિરતાના રાગ-દ્વેષ છે એ પણ ન હોય. આહા..હા...!

‘જઘન્ય ભાવની અન્યથા અનુપપત્તિ...’ (અર્થાત્) આસ્રવ ન હોય તો જઘન્ય ભાવની અન્યથા ઉત્પત્તિ, જઘન્ય ભાવની ઉત્પત્તિ જ ન દેખવામાં આવે. જો આસ્રવ બિલકુલ ન હોય તો જઘન્ય ભાવની ઉત્પત્તિ ન હોય, તો ઉત્કૃષ્ટ ભાવની ઉત્પત્તિ હોય. આહા..હા...! ‘જઘન્ય ભાવની અન્યથા અનુપપત્તિ વડે (અર્થાત્ જઘન્ય ભાવ અન્ય રીતે નહિ બનતો

હોવાને લીધે) જેનું અનુમાન થઈ શકે છે એવા અબુદ્ધિપૂર્વક કર્મકલંકના વિપાકનો સદ્ભાવ હોવાથી,...' આહા...હા...! ધર્મી સમ્યક્દષ્ટિ ક્ષાયિક સમકિત હોય તોપણ જઘન્ય ભાવ છે. ચારિત્ર અને જ્ઞાનની પૂર્ણતા નથી અને પૂર્ણ જાણવું-દેખવું નથી ત્યાં સુધી આસ્રવની સ્થિતિ છે. અન્યથા જઘન્ય ભાવરૂપ પરિણમન ન હોય. આસ્રવ જો ન હોય તો જઘન્ય ભાવની પરિણતિ ન હોત. જઘન્ય ભાવની પરિણતિ જ્યારે છે ત્યાં સુધી આસ્રવ ભાવ પણ છે. બીજો (આસ્રવ), મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીનો નહિ. આહા...હા...!

‘એવા અબુદ્ધિપૂર્વક કર્મકલંકના વિપાકનો સદ્ભાવ હોવાથી,...’ આ...હા...! રુચિ નહિ, દષ્ટિ નહિ પણ પોતાની કમજોરીને (કારણે) પર્યાયમાં રાગ-દ્વેષ અસ્થિરતાના આવે છે એ કર્મકલંક વિપાકનો સદ્ભાવ છે. એ ભાવ વિકાર છે એ જ કર્મકલંક છે. જડકર્મ નહિ. જે પુણ્ય અને પાપના ભાવ આવે છે એ વિકારી કર્મ છે. એ વિકારી કર્મ છે એટલું કલંક છે. આહા...હા...! સમ્યગ્દર્શન થયું, ક્ષાયિક સમકિતી થયો, તોપણ જઘન્ય પરિણતિ નીચે છે એ જ બતાવે છે કે એને પણ હજી રાગ-દ્વેષના પરિણામ આસ્રવ ઉત્પન્ન થાય છે. એટલું કર્મ કલંક છે. આહા...હા...! સમજાય છે ? ઝીણી વાત છે, ભાઈ ! ‘સમયસાર’ ‘આસ્રવ અધિકાર’ છે. બપોરે ‘પ્રવચનસાર’ (ચાલે છે).

‘પુદ્ગલકર્મનો બંધ થાય છે.’ ધર્મી જીવને સમ્યક્દષ્ટિને પણ નીચલા દરજ્જામાં છે, ઊંચે દરજ્જામાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની ઉત્કૃષ્ટ દશા છે નહિ ત્યાં સુધી કર્મ કલંકનો સદ્ભાવ હોવાથી રાગ-દ્વેષાદિના ચારિત્રદોષના પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે. તેનાથી પુદ્ગલકર્મનો બંધ થાય છે. એને પુદ્ગલકર્મનો બંધ થાય છે.

‘માટે ત્યાં સુધી જ્ઞાનને દેખવું...’ ત્યાં સુધી અંદર ભગવાનઆત્માને દેખવો, ઉત્કૃષ્ટપણે શ્રદ્ધવું અને જાણવું, દેખવું અને ઠરવું. આહા...હા...! ‘ત્યાં સુધી જ્ઞાનને દેખવું, જાણવું અને આચરવું કે જ્યાં સુધીમાં જ્ઞાનનો જેવડો પૂર્ણ ભાવ છે...’ આહા...હા...! આત્મા પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ ! એનું પૂર્ણ આચરણ વીતરાગ ભાવ જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી પૂર્ણને દેખવો. આહા...હા...! પૂર્ણને દેખવો, પૂર્ણને જાણવો અને પૂર્ણનું આચરણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. સમજાય છે ?

‘અને આચરવામાં બરાબર આવી જાય.’ ‘ત્યાં સુધી જ્ઞાનને દેખવું...’ આહા...હા...! જ્યાં સુધી પૂર્ણ આત્માનું આચરણ, જ્ઞાન – કેવળજ્ઞાનાદિ ન હો ત્યાં સુધી ‘જ્ઞાનનો જેવડો પૂર્ણ ભાવ છે તેવડો દેખવામાં, જાણવામાં અને આચરવામાં બરાબર આવી જાય. ત્યારથી સાક્ષાત્ જ્ઞાની થયો થકો...’ ત્યારે સાક્ષાત્ જ્ઞાની (થયો). પહેલા નિરાસ્રવ તો કહ્યું પણ ચોથે, પાંચમે ગુણસ્થાને તેની હદ પ્રમાણે નિરાસ્રવ હતો. પણ સાક્ષાત્ નિરાસ્રવ... આ...હા...હા...! આત્માને પૂર્ણ જાણવો, દેખવો અને આચરવું થઈ જાય ત્યારે સાક્ષાત્ નિરાસ્રવ થાય છે. આહા...હા...!

મુમુક્ષુ :- તેરમા ગુણસ્થાનમાં સાક્ષાત થાય છે.

ઉત્તર :- ઈ આ તેરમે કેવળજ્ઞાન પૂર્ણ દશા થઈ ગઈ, ખલાસ ! આહા..હા...!

એટલે જઘન્ય દશામાં મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીનો આસ્રવ નથી એ અપેક્ષાએ નિરાસ્રવ કહ્યો. પણ પૂર્ણ દશા જ્યાં સુધી પ્રગટ ન થાય ત્યાં સુધી ધર્મીને પણ રાગ-દ્વેષના ચારિત્રદોષના પરિણામ કલંક છે તો એટલો પુદ્ગલનો બંધ પણ છે. આહા..હા...! તો જ્યાં સુધી પૂર્ણ સ્વરૂપ દેખવામાં, જાણવામાં, આચરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી પૂર્ણ આસ્રવ રહિત નથી. જ્યારે પૂર્ણ થઈ ગયો તો પૂર્ણ આસ્રવ રહિત છે. અપેક્ષાથી વાત કરી છે. પહેલા નિરાસ્રવ કહ્યું હતું વળી કહે છે કે, પૂર્ણ હોય ત્યારે નિરાસ્રવ થાય. સમજાય છે ?

જેને હજી મિથ્યાત્વ, રાગ, દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, તપ એ પુણ્ય ભાવ છે, એ ધર્મ છે અને ધર્મનું કારણ છે એમ જ્યાં સુધી માને છે ત્યાં સુધી તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...! કારણ કે રાગ એ સમ્યગ્દર્શનનું કારણ નથી. સમ્યગ્દર્શનનું કારણ તો પૂર્ણ પરમાત્મ સ્વરૂપ પોતાનો પૂર્ણ દ્રવ્ય સ્વભાવ (છે) એ જ સમ્યગ્દર્શનનું કારણ છે. આહા..હા...! અને એ સમ્યગ્દર્શનની પ્રથમ દશા, એમ કે આપણે આ દયા, દાન, વ્રત, તપ, ભક્તિ, પૂજા કરીએ તો એ સમ્યગ્દર્શન થશે (એમ માને છે) ત્યાં સુધી તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...! આવો માર્ગ છે. અને જ્યાં સુધી પૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદનું આચરણ ન હોય ત્યાં સુધી પણ તેને કર્મકલંકનો સદ્ભાવ છે અને બંધ પણ છે. આહા..હા...! છે કે નહિ ? બેય અપેક્ષા લીધી.

આ..હા...! ‘ત્યારથી સાક્ષાત્ જ્ઞાની...’ સાક્ષાત્ નામ કેવળજ્ઞાની. ‘થયો થકો (આત્મા) સર્વથા નિરાસ્રવ જ હોય છે.’ તેને બિલકુલ આસ્રવ છે નહિ. આહા..હા...!

ભાવાર્થ :- ‘જ્ઞાનીને બુદ્ધિપૂર્વક (અજ્ઞાનમય) રાગદ્વેષમોહનો અભાવ હોવાથી...’ ધર્મી એને કહીએ કે, જેને આત્મા પૂર્ણાનંદ અને શુદ્ધ ચૈતન્યઘન, એનો અનુભવ અને દષ્ટિ અને સ્વરૂપમાં આચરણ થોડું થયું છે, ચોથે ગુણસ્થાને સ્વરૂપાચરણ પણ થયું છે... આહા..હા...! એ ‘જ્ઞાનીને (અજ્ઞાનમય) રાગદ્વેષમોહનો અભાવ હોવાથી...’ એને બુદ્ધિપૂર્વક અજ્ઞાનમય રાગ કરવા લાયક છે અને રાગ ધર્મનું કારણ છે એવી મિથ્યબુદ્ધિનો તો નાશ થયો છે. સમજાણું ? એવા ‘(અજ્ઞાનમય) રાગદ્વેષમોહનો અભાવ હોવાથી જ્ઞાની નિરાસ્રવ જ છે.’ અહીંયાં પણ ‘જ’ કહ્યું. ‘નિરાસ્રવ જ છે.’ કહો, ઠીક ! આ અપેક્ષાએ. આહા..હા...!

‘ભરત’ ચકવર્તી સમકિતી હતા, ‘શ્રેણિક’ રાજા ક્ષાયિક સમકિતી હતા. ‘ભરત’ પણ ક્ષાયિક સમકિત. તો સમકિત છે ત્યાં આત્માનો અનુભવ થાય છે અને એમાં અતીન્દ્રિય આનંદનું આચરણ હોવાથી અતીન્દ્રિય આનંદનું વ્યક્ત અંશે વેદન થાય છે. આહા..હા...! એ અપેક્ષાએ અજ્ઞાનમય રાગ-દ્વેષ-મોહ તો એને છે જ નહિ. સમજાણું ? એ અપેક્ષાએ તો નિરાસ્રવ જ છે. આહા..હા...!

આ..હા...! ‘પરંતુ જ્યાં સુધી ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન છે...’ જ્ઞાનની દશા ક્ષાયોપશમ છે, હિણી છે ‘ત્યાં સુધી તે જ્ઞાની જ્ઞાનને સર્વોત્કૃષ્ટ ભાવે દેખી,...’ શકતો નથી. પોતાના સ્વરૂપને સર્વોત્કૃષ્ટ ભાવે તો દેખી શકતો નથી અને ન જાણી શકે છે અને ન આચરણ કરી શકે છે. આહા..હા...! પરંતુ ‘જઘન્ય ભાવે દેખી,...’ શકે છે. આહા..હા...! નીચલા દરજ્જામાં... જઘન્ય ભાવ આવે છે ને ? હિન્દી, હિન્દીમાં જઘન્ય કહે છે ને ? નીચલો દરજ્જો. આ..હા...! ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે આદિ જઘન્ય ભાવ છે. સાચું ગુણસ્થાન, હોં ! ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે જે કોઈ પુણ્યની ક્રિયા ને દેહ-ક્રિયા હું કરી શકું છું, શરીરની આ ક્રિયા હું કરી શકું છું, હું પરની દયા પાળી શકું છું અને દયા પાળવાનો ભાવ થયો એ ધર્મ છે એમ જ્યાં સુધી માને છે ત્યાં સુધી તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...! કેમકે પરની દયા પાળવાનો ભાવ (રાગ છે). (દયા) પાળી શકતો નથી, ભાવ થાય છે એ રાગ છે. પરદ્રવ્ય તરફનું લક્ષ છે, રાગ છે. રાગ છે તો એ સ્વરૂપની હિંસા છે. સ્વરૂપની હિંસા થાય છે. આહા..હા...! અહીં (લોકો કહે) દયા એ ધર્મ છે. ઈ તો આત્માની દયા. પૂર્ણાનંદનો નાથ જેવું એનું જીવન છે, જેવી ચીજ છે એવી પ્રતીતિમાં જ્ઞાન અને અનુભવમાં લેવી એ આત્માની દયા છે. આહા..હા...! એ આત્માની અહિંસા છે. પરને ન મારવો એ કોઈ અહિંસા નથી. પરની દયા એ કાંઈ પરમાર્થ-અહિંસા નથી. આહા..હા...!

જેટલે અંશે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર છે એટલા અંશે તો અબંધ પરિણામ છે પણ એ જ્ઞાનીને પણ, ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’માં કહ્યું, જેટલા અંશમાં રાગ-દ્વેષનો અંશ આવે છે એટલું આસ્રવનું કારણ છે, નવા કર્મનું કારણ છે. આહા..હા...!

‘તેથી એમ જણાય છે કે...’ એ કારણે એમ જણાય છે કે, ‘તે જ્ઞાનીને હજુ અબુદ્ધિપૂર્વક...’ રુચિપૂર્વક નહિ. અરુચિપૂર્વક. ‘કર્મકલંકનો વિપાક (અર્થાત્ ચારિત્રમોહસંબંધી રાગદ્વેષ) વિદ્યમાન છે...’ આહા..હા...! ‘આસ્રવ અધિકાર’ છે ને ! ‘અને તેથી તેને બંધ પણ થાય છે.’ પહેલા કહ્યું હતું કે, સમ્યક્દષ્ટિ નિરાસ્રવી નિર્બંધ છે. એ મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીની અપેક્ષાએ કહ્યું હતું. અહીંયાં તો બેય – આસ્રવ અને બંધ બેય છે. આહા..હા...!

જેટલા અંશે પોતાના સ્વરૂપમાં નિર્મળ દષ્ટિ, જ્ઞાન અને સ્થિરતા છે એટલો તો અબંધ ભાવ છે અને જેટલા અંશે અંદરમાં રાગ આવ્યો, એટલા અંશમાં આસ્રવ છે અને એટલા અંશમાં એ બંધ પણ છે. આહા..હા...! આવી ઝીણી વાતું હવે.

‘માટે તેને એમ ઉપદેશ છે...’ સમકિતીને ! ‘માટે તેને એમ ઉપદેશ છે કે—જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન ઊપજે...’ આ..હા..હા...! સમકિતીને ઉપદેશ છે એમ કહે છે. આહા..હા...! પ્રભુ ! જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન થાય ત્યાં સુધી રાગ છે અને રાગ છે તો એટલો બંધ પણ છે. માટે જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન થાય ત્યાં સુધી ભગવાનને દેખવો, જાણવો અને આચરણ કરવું. આહા..હા...! એ આચરણનો અર્થ અહીંયાં રાગ કરવો એ આચરણ નહિ.

સ્વરૂપ આનંદસ્વરૂપમાં આચરણ કરવું, લીન (થવું). ભગવાન આનંદ, અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ ! એની પ્રતીતિ, એનું જ્ઞાન અને એમાં આચરણ - રમવું. અતીન્દ્રિય આનંદમાં રમવું એ આચરણ કહેવામાં આવે છે. બાકી વ્રત ને તપ ને ભક્તિ આદિ(ના ભાવ થાય) એ આચરણ નહિ. એ તો અસદાચરણ છે. એ સત્આચરણ નહિ. આહા...હા...!

‘માટે તેને એમ ઉપદેશ છે કે-જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન ઊપજે ત્યાં સુધી (આત્માનું) જ્ઞાનનું જ નિરંતર ધ્યાન કરવું,...’ જ્ઞાન એટલે આત્મા. શુભ અને અશુભ ભાવનું ધ્યાન છોડી... આહા...હા...! ધર્મને પણ આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન ચોથે, પાંચમે હોય છે. છઠ્ઠે આર્તધ્યાન હોય છે. ચોથા, પાંચમા ગુણસ્થાન સુધી રૌદ્રધ્યાન હોય છે. તો કહે છે કે, જ્યાં સુધી પૂર્ણ (સ્વરૂપ) દેખવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું, એ રાગનું ધ્યાન છોડી દેવું. આહા...હા...!

જ્યાં સુધી પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી પુરુષાર્થ સ્વભાવ તરફનો કરવો અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એમ કહે છે. સમક્રિતીને એ ઉપદેશ આપે છે. સમક્રિતીને તો બધી ખબર છે. એ ૧૭-૧૮ ગાથામાં આવ્યું કે, આત્મજ્ઞાન થયું, શુદ્ધ ચૈતન્યનો અનુભવ (થયો) તો શ્રદ્ધામાં એમ આવ્યું કે, આ આત્મા પવિત્ર પૂર્ણ છે અને એમાં જેટલો હું લીન થઈશ એટલો કર્મનો નાશ થશે. વ્રતાદિ ને તપાદિની ક્રિયાથી કર્મનો નાશ થશે, એ નહિ. એ બાહ્યતપ નહિ. નિશ્ચયતપ આ (છે). અંદર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન ! ‘તપંતિ ઇતિ તપ’. જેમ સોનામાં ગેરુ લગાવવાથી સોનું શોભે છે, ઓપે છે એમ ભગવાનઆત્મામાં સમ્યગ્દર્શન થયું એ ઉપરાંત સ્વરૂપમાં લીનતાનો, આનંદમાં રમવાનું ચારિત્ર અને એમાં ઉગ્ર - વિશેષ રમવું એનું નામ તપ (છે). આત્માના આનંદમાં વિશેષ રમવું એ તપ (છે). એ તપ. એ વિના આ બહારના તપ છે એ બધું લાંઘણ છે. આહા...હા...! આવો માર્ગ છે.

પહેલા નિરાસ્રવ કહ્યું પછી વળી ફરી આસ્રવ કહ્યું અને પૂર્ણ થાય ત્યારે નિરાસ્રવ થશે (એમ કહ્યું). આ...હા...! જેને ખ્યાલમાં એ વાત નથી કે, શું ચીજ છે અને સમ્યગ્દર્શન કેમ થાય છે ? આ તો વ્રત કરો ને અપવાસ કરો ને પડિમા લઈ લ્યો ને ભગવાનની ભક્તિ કરો, મંદિર બનાવો... પરની ક્રિયા કોણ કરી શકે છે ? ભાવ થાય છે તો એ શુભરાગ છે, પુણ્ય છે. એ કોઈ ધર્મ નથી. આહા...હા...!

મુમુક્ષુ :- ધર્મ માને તો વાંધો શું છે ?

ઉત્તર :- ધર્મ માને તો મિથ્યાત્વ છે. ધર્મને શુભભાવ આવે છે પણ ધર્મ માનતા નથી. આ...હા...! સમ્યક્દષ્ટિને પણ ભગવાનની ભક્તિ, પૂજાનો ભાવ આવે છે પણ તે એને હેય માને છે, તેને દુઃખરૂપ માને છે, મારી કમજોરીથી મારામાં એ આવે છે, મને એ આદરણીય નથી. આહા...હા...!

‘માટે તેને એમ ઉપદેશ છે કે - જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન ઊપજે...’ આ...હા...હા...!

‘ત્યાં સુધી જ્ઞાનનું જ નિરંતર...’ નિરંતર ! આત્મા આનંદ અતીન્દ્રિય વીતરાગમૂર્તિ, તેનું નિરંતર જ્ઞાન એટલે આત્માનું ધ્યાન કરે. આહા..હા...! ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, જ્ઞાયકભાવ છે, અલ્પજ્ઞપણું છે નહિ, રાગ-દ્વેષ તો એમાં છે જ નહિ, એવા જ્ઞાયકભાવનું ધ્યાન કરવું (કે) જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન થાય ત્યાં સુધી. આહા..હા...!

‘જ્ઞાનને જ દેખવું, જ્ઞાનને જ જાણવું...’ આત્માને જ જાણવો અને આત્માને જ ‘આચરવું.’ આહા..હા...! ‘આ જ માર્ગે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનું પરિણમન વધતું જાય છે...’ જુઓ ! શું કહે છે ? શુભ-અશુભ ભાવથી ભિન્ન ભગવાન તેને દેખવું, જાણવું અને આચરણ કરતા કરતા શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય છે. છે ? ત્યારે ‘દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનું પરિણમન વધતું જાય છે...’ કોઈ વ્રત ને પાંચ મહાવ્રત ને પડિમા લઈને ધર્મની વૃદ્ધિ થઈ જાય છે એમ છે નહિ. આહા..હા...! એવો ભાવ આવે છે પણ એ જાણે છે કે આ હેય છે.

‘આ જ માર્ગે...’ આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એને દેખવો, જાણવો અને તેનું આચરણ કરવું. તેનાથી ‘પરિણમન વધતું જાય છે...’ શુદ્ધતા વધતી જાય છે. આહા..હા...! ‘અને એમ કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે.’ આમ કરતાં કરતાં (કહ્યું). વ્યવહાર કરતા કરતા કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે એમ નહિ. આહા..હા...! બહુ આકરું કામ છે. અંદર આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ, તેની પ્રતીતિ, જ્ઞાન થયું તોપણ અંદરમાં પૂર્ણ આત્માને દેખવું, જાણવું અને આચરણ કરવું. ત્યારે શુદ્ધિ વધતી જાય છે. અંતરમાં આચરણ કરવાથી શુદ્ધિ વધતી જાય છે. આહા..હા...!

‘અને એમ કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે.’ આહા..હા...! જ્યારે ‘કેવળજ્ઞાન પ્રગટે ત્યારથી આત્મા સાક્ષાત્ જ્ઞાની છે...’ ધર્મી (છે) ‘અને સર્વ પ્રકારે નિરાસ્રવ છે.’ તેને કોઈ પ્રકારનો આસ્રવ છે નહિ. ભગવાન પરમાત્મા આત્મા સર્વજ્ઞાની થયા, કેવળજ્ઞાની (થયા) એ બિલકુલ નિરાસ્રવ છે. જ્યારે ‘કેવળજ્ઞાન પ્રગટે ત્યારથી આત્મા સાક્ષાત્ જ્ઞાની છે અને સર્વ પ્રકારે નિરાસ્રવ છે.’ આ..હા...!

‘જ્યાં સુધી ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન છે...’ અપૂર્ણ જ્ઞાન છે ‘ત્યાં સુધી અબુદ્ધિપૂર્વક (અર્થાત્ ચારિત્રમોહનો) રાગ હોવા છતાં,...’ આહા..હા...! ‘બુદ્ધિપૂર્વક રાગના અભાવની અપેક્ષાએ જ્ઞાનીને નિરાસ્રવપણું કહ્યું...’ જોયું ? આ..હા...! ખુલાસો કર્યો છે. પહેલું કહ્યું એનો ખુલાસો કર્યો. જ્યાં સુધી જ્ઞાન અલ્પ છે, સમ્યક્ છે ‘ત્યાં સુધી અબુદ્ધિપૂર્વક (અર્થાત્ ચારિત્રમોહનો) રાગ હોવા છતાં,...’ ત્યાં ચારિત્રમોહનો રાગ છે. ‘બુદ્ધિપૂર્વક રાગના અભાવની અપેક્ષાએ...’ રુચિપૂર્વક – દષ્ટિપૂર્વક રાગ કરવાની અપેક્ષાએ ‘જ્ઞાનીને નિરાસ્રવપણું કહ્યું...’ છે. આહા..હા...! ‘અને અબુદ્ધિપૂર્વક રાગનો અભાવ થતાં અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટતાં સર્વથા નિરાસ્રવપણું કહ્યું.’ ત્યારે સર્વથા નિરાસ્રવ છે. આહા..હા...!

‘આ, વિવક્ષાનું વિચિત્રપણું છે.’ એમ કે, આમ કેમ કહ્યું ? કે, કથનની અપેક્ષા અનેક પ્રકારે છે. સમ્યગ્દર્શન થયું તો બંધ નથી અને આસ્રવ નથી એમ પણ કહ્યું અને સમ્યગ્દર્શન

થયા પછી પણ ચારિત્રનો દોષ છે, તો આસ્રવ અને બંધ પણ છે એમ કહ્યું અને પૂર્ણ જ્ઞાન જ્યારે થાય ત્યારે નિરાસ્રવ છે. પહેલા સમ્યક્દષ્ટિને નિરાસ્રવ કહ્યો, પછી કેવળજ્ઞાન થાય તો સર્વથા નિરાસ્રવ કહ્યું. વિવક્ષા છે, અપેક્ષાથી કથન છે એમ કહે છે. કઈ અપેક્ષાએ છે તે સમજવું જોઈએ. એકાંત ન તાણવું જોઈએ કે, સમ્યગ્દર્શન થયું એટલે બસ નિરાસ્રવ જ થઈ ગયો. સમ્યગ્દર્શન થયું તો મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધી પૂરતો નિરાસ્રવ છે પણ હજી ચારિત્રમોહનો દોષ છે. સ્વરૂપમાં રમવું (એવું) ચારિત્ર જ્યાં સુધી નથી (ત્યાં સુધી દોષ છે). ચારિત્રનો અર્થ એ નથી કે આ નગ્નપણું લઈ લેવું અને પંચ મહાવ્રત પાળવા એ ચારિત્ર નથી. આહા..હા...!

ચારિત્ર તો ચરવું, રમવું, જામવું. અતીન્દ્રિય આનંદનું અંદર ભોજન કરવું. આહા..હા...! અતીન્દ્રિય આનંદની ભૂમિમાંથી અતીન્દ્રિય આનંદનો ઉગ્ર સ્વાદ લેવો એનું નામ ચારિત્ર છે. અરે..રે...! વ્યાખ્યાય બહુ આકરી.

‘અને અબુદ્ધિપૂર્વક રાગનો અભાવ થતાં અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટતાં સર્વથા નિરાસ્રવપણું કહ્યું. આ, વિવક્ષાનું વિચિત્રપણું છે.’ શું કહ્યું ? કથનની અપેક્ષાની વિચિત્રતા છે. ખુલાસો કરવો પડ્યો. આહા..હા...! કઈ અપેક્ષાએ કહ્યું છે એ કથનની વિચિત્રતા છે. જે જે પ્રકારે જ્યાં (કહ્યું હોય તે પ્રકારે સમજવું જોઈએ). ‘જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહાં સમજવું તેહ, ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે આત્માર્થાજન એહ’ એકાંતે (લઈ લે કે) સમ્યગ્દર્શન થયું એટલે આસ્રવ રહિત થયો એમ માની લ્યે એ પણ નહિ અને સમ્યગ્દર્શન વિના રાગ મંદ હોય અને એને આસ્રવ નથી એમ માનવું એ પણ મિથ્યાત્વ છે અને સમ્યગ્દર્શનમાં પૂર્ણ આચરણ જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી આસ્રવ છે અને બંધ પણ છે. એ વિવક્ષાની કથનની વિચિત્રતા છે. આહા..હા...!

આબાળ-ગોપાળ સૌ ખરેખર જાણનારને જ જાણે છે, પણ એને જાણનારનું જોર દેખાતું નથી તેથી આ રાગ છે, આ પુસ્તક છે, આ વાણી છે માટે જ્ઞાન થાય છે એમ એનું જોર પરમાં જ જાય છે. એની શ્રદ્ધામાં પોતાના સામર્થ્યનો વિશ્વાસ જ આવતો નથી. તેથી જાણનારને જ જાણે છે એ બેસતું નથી.

—પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ મે-૨૦૦૨

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

સંન્યસ્યન્નિજબુદ્ધિપૂર્વમનિશં રાગં સમગ્રં સ્વયં
વારંવારમબુદ્ધિપૂર્વમપિ તં જેતું સ્વશક્તિં સ્પૃશન્ ।
ઉચ્છિન્દન્પરવૃત્તિમેવ સકલાં જ્ઞાનસ્ય પૂર્ણો ભવ-
ન્નાત્મા નિત્યનિરાસ્રવો ભવતિ હિ જ્ઞાની યદા સ્યાત્તદા । ૧૧૬ । ।

હવે, આ જ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે.

શ્લોકાર્થ :- [આત્મા યદા જ્ઞાની સ્યાત્ તદા] આત્મા જ્યારે જ્ઞાની થાય ત્યારે, [સ્વયં] પોતે [નિજબુદ્ધિપૂર્વમ સમગ્રં રાગં] પોતાના સમસ્ત બુદ્ધિપૂર્વક રાગને [અનિશં] નિરંતર [સંન્યસ્યન્] છોડતો થકો અર્થાત્ નહિ કરતો થકો, [અબુદ્ધિપૂર્વમ] વળી જે અબુદ્ધિપૂર્વક રાગ છે [તં અપિ] તેને પણ [જેતું] જીતવાને [વારંવારમ] વારંવાર [સ્વશક્તિં સ્પૃશન્] (જ્ઞાનાનુભવનરૂપ) સ્વશક્તિને સ્પર્શતો થકો અને (એ રીતે) [સકલાં પરવૃત્તિમ્ એવ ઉચ્છિન્દન્] સમસ્ત પરવૃત્તિને-પરપરિણતિને-ઉખેડતો [જ્ઞાનસ્ય પૂર્ણઃ ભવન્] જ્ઞાનના પૂર્ણભાવરૂપ થતો થકો, [હિ] ખરેખર [નિત્યનિરાસ્રવઃ ભવતિ] સદા નિરાસ્રવ છે.

ભાવાર્થ :- જ્ઞાનીએ સમસ્ત રાગને હેવ જાણ્યો છે. તે રાગને મટાડવાને ઉદ્યમ કર્યા કરે છે; તેને આસ્રવભાવની ભાવનાનો અભિપ્રાય નથી; તેથી તે સદા નિરાસ્રવ જ કહેવાય છે.

પરવૃત્તિ (પરપરિણતિ) બે પ્રકારની છે - અશ્રદ્ધારૂપ અને અસ્થિરતારૂપ. જ્ઞાનીએ અશ્રદ્ધારૂપ પરવૃત્તિ છોડી છે અને અસ્થિરતારૂપ પરવૃત્તિ જીતવા માટે તે નિજ શક્તિને વારંવાર સ્પર્શી છે અર્થાત્ પરિણતિને સ્વરૂપ પ્રતિ વારંવાર વાળ્યા કરે છે. એ રીતે સકળ પરવૃત્તિને ઉખેડીને કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવે છે.

‘બુદ્ધિપૂર્વક’ અને ‘અબુદ્ધિપૂર્વક’નો અર્થ આ પ્રમાણે છે :- જે રાગાદિપરિણામ ઇચ્છા સહિત થાય તે બુદ્ધિપૂર્વક છે અને જે રાગાદિપરિણામ ઇચ્છા વિના પરનિમિત્તની બળજોરીથી થાય તે અબુદ્ધિપૂર્વક છે. જ્ઞાનીને જે રાગાદિપરિણામ થાય છે તે બધાય અબુદ્ધિપૂર્વક જ છે; સવિકલ્પ દશામાં થતા રાગાદિપરિણામો જ્ઞાનીની જાણમાં છે તોપણ અબુદ્ધિપૂર્વક છે કારણ

કે ઈચ્છા વિના થાય છે.

(રાજમલ્લજીએ આ કળશની ટીકા કરતાં ‘બુદ્ધિપૂર્વક’ અને ‘અબુદ્ધિપૂર્વક’નો આ પ્રમાણે અર્થ લીધો છે :- જે રાગાદિપરિણામ મન દ્વારા, બાહ્ય વિષયોને અવલંબીને, પ્રવર્તે છે અને જેઓ પ્રવર્તતા થકા જીવને પોતાને જણાય છે તેમ જ બીજાને પણ અનુમાનથી જણાય છે તે પરિણામો બુદ્ધિપૂર્વક છે; અને જે રાગાદિપરિણામ ઈન્દ્રિયમનના વ્યાપાર સિવાય કેવળ મોહના ઉદયના નિમિત્તે થાય છે અને જીવને જણાતા નથી તે અબુદ્ધિપૂર્વક છે. આ અબુદ્ધિપૂર્વક પરિણામને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની જાણે છે અને તેમના અવિનાભાવી ચિહ્ન વડે તેઓ અનુમાનથી પણ જણાય છે). ૧૧૬.

શ્લોક ૧૧૬ ઉપર પ્રવચન

‘હવે આ જ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય છે :-’ ૧૧૬ ? ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’(નો) શ્લોક છે, કળશ છે.

સંન્યસ્યન્નિજબુદ્ધિપૂર્વમનિશં રાગં સમગ્રં સ્વયં
વારંવારમબુદ્ધિપૂર્વમપિ તં જેતું સ્વશક્તિં સ્પૃશન્ ।
ઉચ્છન્દન્પરવૃત્તિમેવ સક્લાં જ્ઞાનસ્ય પૂર્ણો ભવ-
ન્નાત્મા નિત્યનિરાસ્રવો ભવતિ હિ જ્ઞાની યદા સ્યાત્તદા । ૧૧૬ । ।

(આત્મા યદા જ્ઞાન સ્યાત્ તદા) ‘આત્મા જ્યારે જ્ઞાની થાય...’ આહા..હા...! દયા, દાન, વ્રતાદિનો વિકલ્પ જે છે એનાથી ભિન્ન થઈને આત્માની દૃષ્ટિ અને અનુભવ થાય છે ત્યારે જ્ઞાની થાય છે. કોઈ શાસ્ત્રનું ભણતર ઘણું કરી લીધું અને લાખો માણસને રંજન કરાવ્યું માટે જ્ઞાન છે એમ નથી. આહા..હા...! હજારો શાસ્ત્ર બનાવ્યા, વ્યાખ્યાનમાં લાખો માણસ ભેગા કર્યા એ કોઈ જ્ઞાની નથી. જ્ઞાન તો રાગથી રહિત આત્મા ચિદાનંદ પ્રભુ, એનું જ્ઞાન થાય એ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...!

તિર્યચ છે, તિર્યચ. અઢી દ્વિપ બહાર અસંખ્ય તિર્યચ છે. સમકિતી છે. પંચમ ગુણસ્થાનવાળા અસંખ્ય (તિર્યચ) બહાર પડ્યા છે. અઢી દ્વિપ બહાર સ્વયંભૂરમણ સમૂદ્રમાં મચ્છ ને કચ્છ અને દ્વિપમાં સિંહ અને વાઘ સમકિતી છે એવો શાસ્ત્રમાં પાઠ છે. આહા..હા...! ચારિત્ર નથી. અંદર સ્વરૂપનું આચરણ નથી પણ સમ્યગ્દર્શન અને પંચમ ગુણસ્થાન(વર્તી) સિંહ અને વાઘ, નાગ, મચ્છ ને કચ્છ – કાયબા... આહા..હા...! જેણે ભગવાનઆત્માને પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ જ્યાં અંતર દૃષ્ટિમાં અનુભવમાં લીધું, ભલે શરીર તિર્યચનું હો, અરે...!

નારકીનું શરીર હો. સાતમી નરકમાં મિથ્યાત્વ લઈને જાય છે અને ત્યાં સમકિત પામે છે. આહા..હા...! અને નીકળે ત્યારે મિથ્યાત્વ થઈ જાય. સાતમી નરક ! આહા..હા...! એટલી શીત વેદનાની પીડા (છે), જન્મથી સોળ રોગ... આહા..હા...! તેંત્રીસ સાગરમાં પાણીનું બિંદુ નહિ, આહારનો કણ નહિ, એ દશામાં પણ જીવ સમકિત પામે છે ! આ..હા..હા...! કોઈ એમ કહે કે, અમને કંઈક ખાવા, પીવાની, સૂવાની અનુકૂળતા હોય, દીકરા-બીકરા વેપાર અનુકૂળ ચાલે, નિવૃત્તિ હોય તો નિવૃત્તિ ઠીક પડે. આહા..હા...! એ બધી કલ્પનાઓ છે. સાતમી નરકમાં એટલી પ્રતિકૂળતા (છે) છતાં દષ્ટિ ગુલાંટ ખાઈને, પલટો મારી સ્વભાવ તરફની દષ્ટિ કરીને અનુભવ કરે છે. એટલી પ્રતિકૂળતામાં સમકિત થાય છે. પ્રતિકૂળતા એ તો જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે. આહા..હા...!

કોઈ જ્ઞેય પ્રતિકૂળ અને અનુકૂળ છે જ નહિ. જ્ઞેય તો જ્ઞાનમાં જાણવા લાયક જ્ઞેય છે. એ જ્ઞેયમાં છાપ મારી નથી કે આ પ્રતિકૂળ ને આ અનુકૂળ છે. એ તો અજ્ઞાની પ્રતિકૂળ, અનુકૂળ એવી કલ્પના કરે છે. આહા..હા...! અનુકૂળ ચીજ આ છે એ તો જ્ઞેય છે. પ્રતિકૂળ એ પણ જ્ઞેય છે. તેને અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ કલ્પના કરવી એ મિથ્યાત્વ ભાવ છે. આહા..હા...!

એવી સાતમી નરક અને તિર્યચના ભવ, સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર(માં) એક હજાર જોજનના મચ્છ સમકિતી છે. આહા..હા...! ત્રણ જ્ઞાન - મતિ, શ્રુત, અવધિ (છે). આહા..હા...! અહીંયાં મનુષ્ય હોય રાજા મોટા અબજોપતિ (હોય), કાંઈ ભાન ન મળે, ભિખારાની જેમ પૈસા લાવો, આ લાવ, આ લાવ... અંતરમાં અનંત લક્ષ્મી પડી છે, પ્રભુ ! અનંત આનંદ, અનંત જ્ઞાન, અનંત શાંતિ, અનંત સ્વચ્છતા, અનંત વીતરાગતા એવી અનંત શક્તિનો ભંડાર પ્રભુ ! એનો તો પ્રેમ નથી, એની તો રુચિ નથી અને ધૂળમાં રુચિ (છે). આ પૈસા પાંચ-પચીસ લાખ, કરોડ-બે કરોડ મળ્યા ત્યાં (રાજી રાજી થઈ જાય). આહા..હા...!

આહા..હા...! અંતરમાં લક્ષ્મી પડી છે, અંતર આનંદ, અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો સાગર પ્રભુ (બિરાજે છે). અંતર અનંત અતીન્દ્રિય ગુણનો છલોછલ ભરેલો ભગવાન છે. આહા..હા...! એની તો દષ્ટિ કરતો નથી અને બહારની આ ધૂળ મળી ને પૈસા મળ્યા ને કાં પૈસા પાંચ-દસ લાખ ગજરથમાં ખર્યા (તો માની લીધું કે), ધર્મ થઈ ગયો. ધૂળેય ધર્મ નથી. આહા..હા...! એ અહીં કહે છે.

‘આત્મા જ્યારે જ્ઞાની થાય ત્યારે, પોતે પોતાના સમસ્ત બુદ્ધિપૂર્વક રાગને નિરંતર છોડતો થકો...’ ‘સંન્યસ્યન’ જુઓ ! ‘સંન્યસ્યન’ (કહ્યું છે), લ્યો, આ ત્યાગ ! બહારના ત્યાગ તો અનંતવાર કર્યા, એ કંઈ આત્મામાં છે નહિ. બહારના ત્યાગ-ગ્રહણ તો આત્મામાં છે જ નહિ. આત્મામાં એક શક્તિ એવી છે. ‘સમયસાર’(માં) પાછળ ૪૭ શક્તિ (છે એમાં) ત્યાગઉપાદાન શક્તિ (છે). પરદ્રવ્યનું ગ્રહણ અને ત્યાગથી તો પ્રભુ રહિત છે, પરનું ગ્રહણ પણ કર્યું નથી અને પરનો ત્યાગ પણ (કર્યો નથી). ત્યાગ છે જ અનાદિથી. આ તો બહારથી

થોડો ત્યાગ કરે ત્યાં ઓ..હો..હો...! (થઈ જાય). આ (ખરો) ત્યાગ છે 'સંન્યસ્યન' જુઓ ! આહા..હા...!

'પોતાના સમસ્ત બુદ્ધિપૂર્વક રાગને નિરંતર...' 'સંન્યસ્યન' નામ સન્યાસ કરે છે. આહા..હા...! એ ત્યાગ કરે છે. આહા..હા...! ધર્મી તો રુચિપૂર્વક રાગનો ત્યાગ કરે છે. રાગની રુચિ નથી. આહા..હા...! એ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ છે, સમક્રિતનું ગ્રહણ છે. આહા..હા...! આવી વાતું.

'નિરંતર...' 'સંન્યસ્યન' આ..હા..હા...! નિરંતર ત્યાગી. આહા..હા...! પરનો ત્યાગી તો અજ્ઞાની પણ નિરંતર છે જ. આહા..હા...! પરવસ્તુ શરીર, વાણી, મન, જડ કર્મ પર, એ તો આત્મામાં છે જ નહિ તો પરનો ત્યાગ તો અનાદિથી છે જ. આહા..હા...! પણ રાગની રુચિ (છોડી) અને સ્વભાવની રુચિ કરીને રાગની રુચિ છોડવી, ત્યાગ કરવી એ ખરો ત્યાગ છે. આહા..હા...! આવી કઈ જાતનો ઉપદેશ આ તે ! આ બધું વ્રત પાળો ને પડિમા લ્યો ને એક લ્યો ને બે લ્યો ને ત્રણ લ્યો ને અગિયાર લ્યો ને... અરે...! ભાઈ ! વસ્તુની ખબર વિના પડિમા કેવી ? આહા..હા...! મિથ્યાદૃષ્ટિને પડિમા ક્યાંથી આવી ? જેને રાગની પુણ્ય, દયા, દાનની રુચિ છે ત્યાં તો મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! મિથ્યાત્વનો ત્યાગ નથી ત્યાં રાગનો ત્યાગ ક્યાંથી આવે ? અને પરનો ત્યાગ તો છે જ નહિ. આત્મા તો ત્યાગ-ગ્રહણ રહિત છે. આહા..હા...!

'સમસ્ત બુદ્ધિપૂર્વક...' બુદ્ધિપૂર્વક સમજાણું ? રુચિપૂર્વક. આ રાગ કરવા લાયક છે, રાગ લાભ દાયક છે, એવી બુદ્ધિપૂર્વક. (એ) છોડી દેવું. આહા..હા...! ચાહે તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો રાગ હો, અરે...! ત્રણલોકના નાથનું સ્મરણ હો, પ્રભુનું સ્મરણ થાય એ પણ રાગ છે. એ રાગની રુચિ છોડી દે. આહા..હા...! આહા..હા...! ભગવાન વીતરાગસ્વરૂપ અંદર છે એની રુચિ કર. અરે.. અરે...! આવી વાત છે.

'સંન્યસ્યન' છે ને પહેલો શબ્દ ? સંસ્કૃતમાં પહેલો (શબ્દ) છે. 'સંન્યસ્યન' શ્લોકમાં (છે). એને ત્યાગ કહીએ. રાગની રુચિ બુદ્ધિપૂર્વક છોડવી એનું નામ ત્યાગ કહીએ. આહા..હા...! પહેલો શબ્દ છે ને ! શ્લોક.. શ્લોક(નો) પહેલો શબ્દ છે. આહા..હા...! 'છોડતો થકો અર્થાત્...' રાગ 'નહિ કરતો થકો,...' રુચિપૂર્વક રાગ નહિ કરતો થકો. રાગનો પ્રેમ છોડતો થકો અને પ્રેમથી રાગ નહિ કરતો થકો. આહા..હા...! અબુદ્ધિપૂર્વક રાગ છે. જ્ઞાનીને હજી અસ્થિરતાનો (રાગ છે). રુચિ નથી છતાં પુરુષાર્થની કમજોરીના કારણે અબુદ્ધિપૂર્વકનો રાગ છે. 'તેને પણ જીતવાને...' અસ્થિરતા, અબુદ્ધિપૂર્વકનો રાગ રહ્યો 'તેને પણ જીતવાને વારંવાર...' આહા..હા...!

'સ્વશક્તિં સ્પૃશન' ('જ્ઞાનાનુભવનરૂપ) સ્વશક્તિ...' એ શક્તિ, સ્વશક્તિ. ભગવાન આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ ! એ સ્વશક્તિનું સ્પર્શન કરવું... આહા..હા...! એને અનુભવવું. આહા..હા...!

‘સ્વશક્તિં સ્પૃશન્’ સ્વગુણ - સ્વભાવ આનંદ, એનો અનુભવ. એ ‘સ્વશક્તિને સ્પર્શતો થકો...’ શું કહે છે ? કે, પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન થયું, શુદ્ધ ચૈતન્યની - સ્વરૂપની સન્મખ થઈને (સમ્યગ્દર્શન થયું) એ પછી એને બુદ્ધિપૂર્વક - રુચિપૂર્વક રાગનું કરવું છૂટી ગયું, એનો સન્યાસ થઈ ગયો. પણ અબુદ્ધિપૂર્વક હજી અસ્થિરતાનો રાગ છે એને પણ છોડવા માટે આત્માના અનુભવનો સ્પર્શ કર. આહા..હા...! વીતરાગી સ્વરૂપ ભગવાનઆત્માને સ્પર્શ, એને સ્પર્શ, એને જગાડ, સ્થિરતા કર, એ સ્પર્શન છે. આહા..હા...! આવી બધી વાત. આ જાણે નિશ્ચયની વાત, વ્યવહાર ક્યાં ગયો ? વ્યવહાર ગયો વ્યવહારમાં, રાગમાં, આત્મામાં છે નહિ. આહા..હા...!

‘અબુદ્ધિપૂર્વક રાગ છે તેને પણ જીતવાને...’ (અર્થાત્) નાશ કરવા માટે ‘વારંવાર..’ સ્વશક્તિ એટલે આત્માનો અનુભવ. સ્વ આત્માની શક્તિ એટલે આનંદ, એનું સ્પર્શન. સ્વ એટલે જ્ઞાન, પોતાની શક્તિ જ્ઞાન, તેનું સ્પર્શન. સ્વ એટલે આત્મા, એની શક્તિ એટલે વીતરાગ ભાવ, એનું સ્પર્શન. આહા..હા...!

‘સ્વશક્તિને સ્પર્શતો થકો અને (એ રીતે)...’ ‘સકલાં પરવૃત્તિમ્ એવ ઉચ્ચિન્દન’ ‘સમસ્ત પરવૃત્તિને-પરપરિણતિને-ઉખેડતો...’ ઉપદેશ તો એમ જ આવે ને ! અંદરમાં જાય છે એટલે રાગ ઉત્પન્ન થતો નથી એને ઉખેડતો થકો એમ કહેવામાં આવે છે. ભાષા તો (એમ જ હોય). રાગને ઉખેડતો થકો. રાગ, શુભ વિકલ્પ આવે છે એને પણ નાશ કરતો થકો. સ્વરૂપની દૃષ્ટિ તો રાગરહિત થઈ છે એમાં સ્થિર થઈને... આહા..હા...! આત્માનો સ્પર્શ કરી, અનુભવ કરી રાગને છોડતો - ઉખેડતો થકો.

‘જ્ઞાનસ્ય પૂર્ણઃ ભવન્’ આત્માના ‘પૂર્ણભાવરૂપ થતો થકો,...’ આત્મા પૂર્ણભાવ એટલે કેવળજ્ઞાન. યથાખ્યાત ચારિત્ર ને કેવળજ્ઞાન ને અનંત આનંદ અને અનંત વીર્ય, એવું પૂર્ણ ભવન. પૂર્ણ ભાવરૂપ થતો થકો. આહા..હા...! દ્રવ્ય સ્વભાવમાં - ગુણસ્વભાવમાં તો પૂર્ણતા છે જ, પણ એને સ્પર્શ કરતાં કરતાં, અનુભવ કરતા (કરતા), પર્યાયમાં પૂર્ણ થઈ જાય. આહા..હા...! કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, પૂર્ણ અનંત આનંદ, અનંત વીર્યાદિ. ‘જ્ઞાનના...’ એટલે આત્માના ‘પૂર્ણભાવરૂપ થતો થકો, ખરેખર...’ ‘નિત્યનિરાસ્રવઃ ભવતિ’ ખરેખર ‘હિ’ છે ને ‘હિ’. ‘હિ’ એટલે નિશ્ચય, ખરેખર. ત્યાં ઓલામાંય ‘હિ’ હતું. પણ આ ‘હિ’ જુદી જાતનું. આહા..હા...!

‘ખરેખર સદા નિરાસ્રવ છે.’ પછી સદા નિરાસ્રવ છે. પહેલા નિરાસ્રવ કહ્યું હતું ત્યારે તો સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ, અનંતાનુબંધી, મિથ્યાત્વની અપેક્ષાએ કહ્યું હતું. વિવક્ષાની વિચિત્રતાની કથનની અપેક્ષાએ (કહ્યું હતું). અહીંયાં કહ્યું કે જ્યારે પૂર્ણ વીતરાગતા અંદર થાય, સમ્યગ્દર્શન થયા પછી પણ સ્વરૂપનો અનુભવ કરતા કરતા રાગ છૂટી જાય છે અને વીતરાગ પૂર્ણ થઈ જાય છે ત્યારે નિરાસ્રવ થાય છે. ત્યારે તેને બિલકુલ આસ્રવ હોતો

નથી. છે ?

ભાવાર્થ :- ‘જ્ઞાનીએ સમસ્ત રાગને હેય જાણ્યો છે.’ જુઓ ! ધર્મી તો કોઈપણ રાગ હોય એને હેય માને છે. ભગવાનની ભક્તિનો ભાવ આવે છે પણ માને છે હેય. આહા..હા...! ‘જ્ઞાનીએ સમસ્ત રાગને હેય જાણ્યો છે. તે રાગને મટાડવાને ઉદ્યમ કર્યા કરે છે; તેને આસ્રવભાવની ભાવનાનો અભિપ્રાય નથી;...’ આસ્રવભાવના અભિપ્રાયની ભાવના નથી. આ ઠીક છે અને કરવા લાયક છે એમ નથી. ‘તેથી તે સદા નિરાસ્રવ જ કહેવાય છે.’ લ્યો ! વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)